

Folktandvården

Folkhälsorapport 2022

FOLKTANDVÅRDEN

folktandvarden.se/vgregion

Innehållsförteckning

1 Förord	3
2 Sammanfattning	3
3 Mål och strategier.....	3
4 Insatser riktade mot hela befolkningen	7
5 Insatser riktade mot prioriterade grupper	7
5.1 Barn och unga/familjer	8
5.2 Äldre.....	11
6 Samverkan	12
6.1 Vårdsamverkan och folkhälsoråd	12
6.2 Samverkansparter, nätverk och organisationer	13
7 Kompetensutveckling och utbildning	15
8 Referenser och länkar.....	15

1 Förord

Folktandvården Västra Götaland har ett uppdrag att bedriva folkhälsoarbete för befolkningen. Förhoppningen med denna rapport är att den ska ge en samlad bild av detta arbete under året, men också visa vart vi är på väg och våra framtida mål och ambitioner.

Folkhälsoinsatserna som presenteras i denna rapport är både insatser som riktas mot hela befolkningen och insatser riktade mot prioriterade grupper. Det är alltid svårt - ibland inte ens möjligt - att utvärdera den typ av insatser som bedrivs, men det är mycket glädjande att se att tandhälsoutvecklingen hos de minsta barnen nu går åt rätt håll. 2022 var 81,4 procent av alla 6-åringar kariesfria och det samtidigt som skillnaden mellan de kliniker som har den bästa respektive sämsta tandhälsan minskade från 34 till 33 procentandelar.

Ytterligare en stor framgång i folkhälsoarbetet var möjligheterna att under 2022 avsluta Folktandvårdens stora satsning "Tandhygienist i kommunal verksamhet" (TAIK) som under 2023 kommer fortsätta i en driftsorganisation i något större omfattning.

Inför 2023 ser vi fram emot att både initiera och fortsätta givande och intressanta verksamheter i samverkan med såväl nya som gamla parter inom ramen för vårt folkhälsoarbete.

Västra Götalandsregionen januari 2023

Eva-Karin Bergström

Eva-Karin Bergström, enhetschef, med medarbetare på Hälsoodontologiska enheten

2 Sammanfattning

Folktandvården har flera etablerade verksamheter med syfte att stärka och förbättra munhälsan i regionen. Frisktandvårdskonceptet och preventionsprogrammet FRAMM är två viktiga exempel. I denna rapport presenteras fler folkhälsoinsatser som gjorts inom ramen för både ordinarie verksamhet och insatser som gjorts som projekt och utvecklingsarbeten. Mål och hur vi lyckats uppnå dem presenteras i ett avsnitt. Det är speciellt glädjande andelen kariesfria 6-åringar har fortsatt öka, samtidigt som skillnaden mellan de kliniker med bäst respektive sämst munhälsa minskade något under året.

En prioriterad målgrupp för folkhälsoinsatser är gruppen Barn och unga - och mer specifikt förskolebarn och deras familjer i socioekonomiskt utsatta områden. Den har varit målgrupp för flera och breda insatser. Arbetet med Tandboxen, invånardialoger och hälsopromotörer är några av de insatser som beskrivs i rapporten.

En annan prioriterad målgrupp är den äldre befolkningen. De omfattande insatser som görs riktade mot denna grupp beskrivs kortfattat i denna rapport, och mer utförligt i Årsrapport för Centrum för äldretandvård.

I rapporten beskrivs även olika samverkansinsatser som genomförts under året liksom kompetensutvecklings- och utbildningsinsatser inom folkhälsoområdet.

3 Mål och strategier

Folkhälsoarbetet styrs i första hand av de mål som formulerats i Folktandvårdens Affärsplan, som i sin tur tar sin utgångspunkt i beslut fattade i Regionfullmäktige. Nationellt styr lagar

och förordningar, till exempel Tandvårdslag och Tandvårdsförordning. Under 2022 har Socialstyrelsen publicerat nya Nationella riktlinjer, vilka baseras på bästa möjliga vetenskap och beprövad erfarenhet. Dessa kommer under 2023 att implementeras i Folktandvården.

I ett vidare perspektiv kan man även lyfta Folktandvårdens ambition att bidra till att intentionerna i Agenda 2030, Barnkonventionen och mål uppsatta av Världshälsoorganisationen, WHO, efterlevs och uppnås. Till exempel var WHO:s mål att 80 procent av världens 6-åringar skulle vara kariesfria 2020 ytterst aktuellt för Folktandvården. Förutom ovanstående exempel på styrdokument är Västra Götalandsregionens vision "Det goda livet" och Folktandvårdens vision "Frisk i munnen hela livet" vägledande i folkhälsoarbetet. Vår egen vision har dessutom kompletterats med ambitionen att Folktandvården ska bidra till ökad allmän hälsa för invånarna.

Mål för 2022

Utifrån folkhälsoperspektivet är målet en bättre hälsa för befolkningen, men också att skillnader i livsvillkor och munhälsa ska minska. Folkhälsoarbetet kan också bidra till att målen avseende patientens ställning, organisatorisk effektivitet och möjligheter till karriär- och kompetensutveckling för Folktandvårdens medarbetare kan uppfyllas.

För att minska skillnaderna i munhälsa vill Folktandvården skapa bättre förutsättningar för befolkningen i socioekonomiskt utsatta områden att leva hälsosamma liv. Fokus ligger på att stärka hälsosamma levnadsvanor. Exempel på insatser i socioekonomiskt utsatta områden är:

- Samverkan på familjecentraler
- Ett utökat FRAMM i skolan
- Hälsopromotörer som stödjer familjer med små barn som har karies eller risk för karies, både internt på kliniken och på externa arenor såsom familjecentraler och förskolor.

Omställningsmålet "Nära vård" gäller för all hälso- och sjukvård och tandvård i Västra Götaland. Utveckling av Folktandvårdens tjänster i den nära vården berör till exempel projektet "Tandhygienist i kommun", där tandhygienisten är en integrerad del i kommunens verksamhet genom att vara sakkunnig och genom att kvalitetssäkra kompetens och rutiner inom kommunens omvårdnad. Den "Nära vården" innefattar även den Uppsökande munhalsobedömningen som sker inom den kommunala hälso- och sjukvården och omsorgen, liksom den mobila hemtandvård som bedrivits i projektform.

Mot bakgrund av munhälsoutvecklingen under senare år, med en kariesökning bland de små barnen, har gruppen 0–6 åringar prioriterats under 2019–2022. Detta är också i linje med den rapport om jämlik tandhälsa som Folkhälsomyndigheten publicerade 2019. Där fastställs att insatser behövs för en mer jämlik tandhälsa, då skillnader mellan barn från olika socioekonomiska grupper tenderar att finnas kvar och påverka individers tandhälsotillstånd genom hela livet. Förebyggande insatser som fokuserar på barn och unga kan på sikt bidra till en god och mer jämlik tandhälsa i hela befolkningen. För att kunna bedöma om Folktandvårdens insatser leder till detta, är målet att andelen kariesfria 6-åringar i hela regionen ska öka, samtidigt som skillnaden mellan de kliniker som har den högsta respektive lägsta andelen kariesfria 6-åringar minskar. Målet för 2025 är att denna skillnad har minskat till 25 procentenheter.

Kariesfria 6-åringar i Folktandvården

Världshälsoorganisationen (WHO) hade som mål för 2020 att 80 procent av världens 6-åringar skulle vara kariesfria. Det året rapporterade Folktandvården att 80,1 procent av 6-åringarna i Västra Götaland hade kariesfria tänder och nådde således WHO:s mål för 2020.

Under 2021 och 2022 har andelen kariesfria 6-åringar ökat ytterligare, till 80,5 procent (2021) och 81,4 procent (2022).

Skillnaden mellan de kliniker med flest andel kariesfria och de kliniker med lägst andel kariesfria 6-åringar 2022 var 33 procentenheter, vilket är en minskning med en procentenhet från 2021 då skillnaden låg på 34 procentenheter. Sammanfattningsvis har andelen 6-åringar med kariesfria tänder ökat, och skillnaderna mellan de grupper som har mest karies och de som har minst karies har minskat under 2022.

6-åringar deft 0 i %

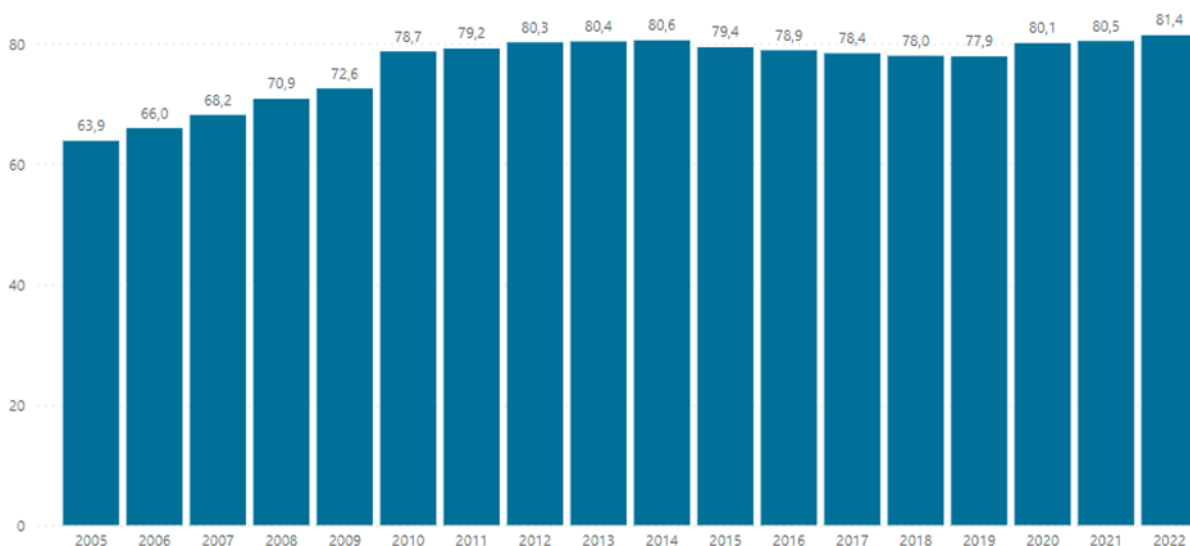

Diagram: Andelen kariesfria 6-åringar, i %, år 2005–2022. Källa: T4

Karies i mjölktdandsbettet barn 3–11 år

Mellan 2011–2018 ökade kariesförekomsten bland barn i åldern 3–7 år i Sverige. Denna ökning avtog runt 2020 och sen dess har andelen små barn med kariesskadade tänder minskat, se diagrammet nedan. En fortsatt ökning av kariesförekomst har dock noterats i åldrarna 9–11 år.

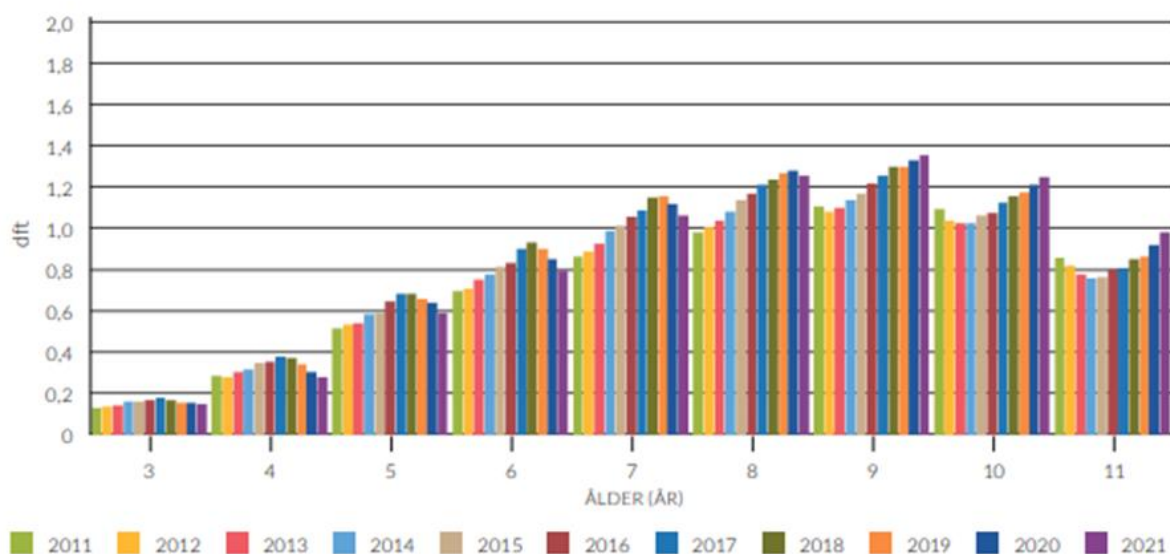

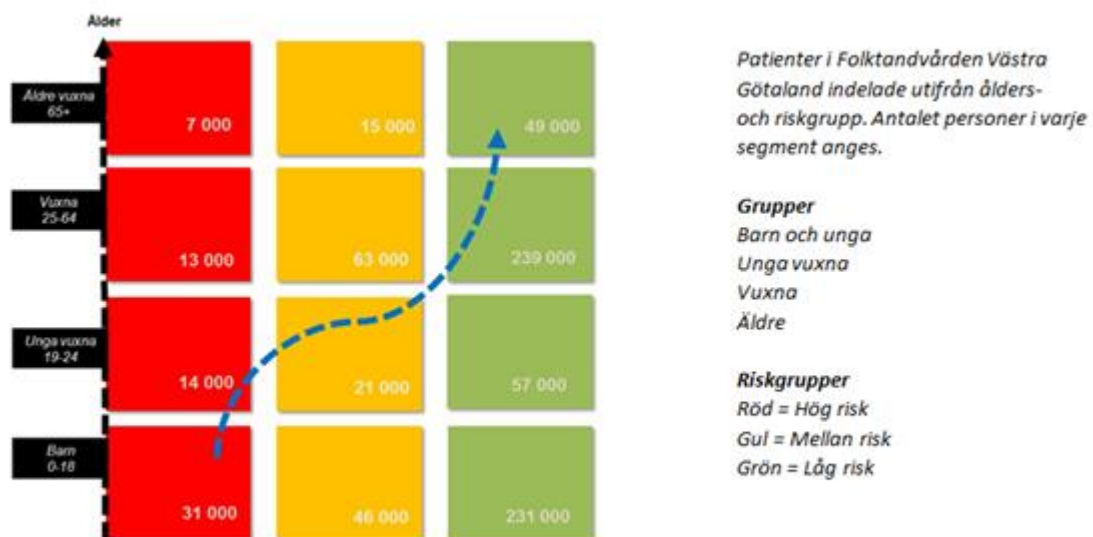
Diagram: Karierade och fyllda primära tänder (medelvärde dft), 2011–2021. Antal unika

patienter 3–11 år i Sverige med uppgift om status aktuellt år eller närmast föregående år. $N = 881\,995$ (2021). Antal deltagande organisationer: 23. Källa: SKaPa:s årsrapport 2021.

Precis som på nationell nivå ökade kariesförekomsten bland små barn under flera år även i Västra Götaland, men under 2018–2019 avtog denna trend och sedan 2020 har andelen 6-åringar med kariesskadade tänder minskat. 2022 hade omkring tre fjärdedelar av alla folktandvårdskliniker i Västra Götaland över 80 procent kariesfria 6-åringar. Skillnaderna mellan olika kliniker är dock stora, även om en liten förbättring kunde noteras under 2022. Ett tiotal kliniker i regionen har endast 50–70 procent kariesfria 6-åringar. Dessa kliniker ligger i socioekonomiskt utsatta områden och skillnaden i munhälsa hos barn från olika socioekonomiska grupper är stora, såväl nationellt som lokalt.

Koncept för analys och planering av verksamheten i alla åldrar

Under 2018-2019 togs ett koncept för Folktandvårdens hälsofrämjande och förebyggande verksamheter fram. Det bygger på en planering av hur resurser ska riktas och användas utifrån behov och prioriteringar utifrån ett grupp- och populationsperspektiv. Det är också ett stöd för kommunikationsinsatser internt och externt.

Figuren föreställer en indelning av Folktandvårdens patienter utifrån ålder och riskgrupp. I rutorna anges i exemplet antal patienter i respektive grupp, men här kan man också ange andelen. Pilen som går över rutorna symboliserar en önskad förflyttning – mot allt friskare patienter.

Folktandvårdens patienter delas in i ålders- och riskgrupper. Denna segmentering innebär flera fördelar. Utifrån kunskaper om vad som karakteriserar grupperna och om hur hälsa respektive ohälsa är fördelad kan göras tydligt vilka grupper som har störst behov och hur många individer som finns i respektive grupp, vilka insatser som redan görs och till vilka de är riktade, vilka grupper som ska prioriteras och vilka insatser som utifrån prioriteringarna ska sättas in.

Konceptet innebär att använda en modell vars syfte är att:

- Utgöra underlag för analys, prioriteringar och utvärderingar på kort och lång sikt
- Möjliggöra målgruppsanpassad kommunikation både internt och externt
- Identifiera och utveckla målgruppsanpassade insatser
- Identifiera behov av kompetensutveckling och samverkan med fler professioner och aktörer
- Tydliggöra koppling mellan resurser, verksamheter, mål och resultat

Modellen kan appliceras på Folktandvårdens patientpopulation, men också vidgas eller fokusera på hela Västra Götalands befolkning eller på en enskild kliniks patientstock.

Mål konkretiseras

Arbetet och utvecklingen mot mål kan konkretiseras, tydliggöras och koordineras i konceptmodellen. Utvecklingen mot minskade skillnader i hälsa syns tydligt i ambitionen att förflytta populationer och individer till allt lägre riskgrupper. I själva angreppssättet ligger också en ambition att tydliggöra var Folktandvårdens insatser behövs bäst, att de görs med adekvata metoder och av rätt kompetenser. Med det perspektivet skapar vi också mesta möjliga värde för våra målgrupper/patienterna, samtidigt som vi öppnar för karriär- och kompetensutveckling för vår personal. Med detta koncept som bas kan vi tydliggöra prioriterade grupper, identifiera var behov av nya kompetenser och kompetensutveckling finns, och utifrån dessa grunder utveckla kommunikationsmedel, arbetssätt, behandlingsmetoder och förebyggande insatser som ger hälsovinster för såväl grupper som individer.

Folktandvården har tagit del av SKR:s "Vägledning för systematiskt folkhälsoarbete" (se länk) i detta arbete.

4 Insatser riktade mot hela befolkningen

Frisk tandvård

I april 2007 infördes tandvård till fast pris, Frisk tandvård. Två år senare anslöt sig Folktandvården till den nationella modellen för Frisk tandvård och idag finns Frisk tandvård på de flesta Folktandvårdskliniker i Sverige. Den sista december 2022 hade 245 015 patienter Frisk tandvårdavtal i Västra Götaland, vilket är en ökning med 5 691 avtal sedan december 2021.

Folkhälsoarbete på allmäntandvårdens kliniker

Allmäntandvårdens kliniker avgör själva utifrån lokala behov och möjligheter vilka olika typer av extra folkhälsoinsatser som ska göras. Under 2022 redovisade allmäntandvårdens kliniker 1 350 timmars folkhälsoarbete, vilket är betydligt fler rapporterade timmar än 2021 då 487 timmar redovisades. Under 2020 och 2021 var Covid-19-pandemin den största orsaken till att få folkhälsoinsatser gjordes, men under 2022 har klinikernas verksamheter kunnat löpa på någorlunda som planerat. En stor del av de rapporterade folkhälsoinsatserna är deltagande i olika samverkansgrupper, såsom folkhälsoråd och andra lokala nätverk, samt samverkan med familjecentraler, barnhälsovården och förskolan.

5 Insatser riktade mot prioriterade grupper

Målet att utjämna skillnader i hälsa innebär att Folktandvården har identifierat och riktat extra insatser mot de grupper med sämst munhälsa och med riskprofiler som indikerar sämre

förutsättningar för att göra hälsosamma val. Folktandvården har också kritiskt granskat de insatser som redan görs, samt utbildar personal utifrån ett grundläggande perspektiv på jämlikhet, delaktighet, normmedvetenhet, diskrimineringsgrunder och om hur man förmedlar budskap. Bland annat har vi använt "Riva hinder", ett verktyg framtaget av Kunskapscentrum för jämlik vård. Se länk.

5.1 Barn och unga/familjer

Begreppet "tidiga insatser" är centralt när man talar om att utveckla hälsosamma levnadsvanor. Barn och unga, samt deras familjer, är därför självklara målgrupper i Folktandvårdens hälsofrämjande och preventiva arbete. Omfattande insatser säkrar att samtliga barn och unga nås genom preventionsprogrammet FRAMM (som beskrivs nedan). Det finns dock stora skillnader i munhälsa mellan olika grupper av barn och unga. Dessa skillnader relaterar, som så många andra hälsofaktorer, till socioekonomisk position. Personer med lägre socioekonomisk position har ofta, på gruppnivå, sämre munhälsa och Folktandvården har i sina övergripande program utvecklat extra stöd för dessa grupper och individer. Även i Folktandvårdens projekt prioriteras individer och grupper med störst behov.

5.1.1 Ordinarie verksamhet

Preventionsprogram för skolan och på klinik

FRAMM (Fluorid, Råd, Arena, Motivation och Mat) är Folktandvårdens populationsinriktade preventionsprogram som riktar sig till alla barn och ungdomar i västra Götaland. FRAMM har två primära målgrupper, de allra yngsta barnen (0-2 år) samt de lite äldre barnen (12-15 år). Målet med FRAMM är att bidra till att skapa goda förutsättningar för att barnen och ungdomarna ska gå ut i vuxenlivet med så friska tänder som möjligt. Att arbeta med en populationsstrategi i exempelvis skola eller träningsskola är ett kostnadseffektivt utnyttjande av arenor utanför Folktandvårdsklinikerna, där barn gruppvis får möta tandvårdspersonal istället för enskild behandling på klinik.

Munhälsobedömningar av 1- och 2-åringar är införlivat i FRAMM-konceptet och utbildningar för personal som ska genomföra dessa ges kontinuerligt.

Både FRAMM i skolan, FRAMM i träningsskolan samt munhälsobedömningar redovisas i Folktandvårdens VÖK-rapport för 2022.

Folktandvårdens samverkan med Central Barnhälsovård i Västra Götaland

Folktandvården har under de senaste åren haft en samverkan med Central Barnhälsovård i Västra Götaland. Detta har lett till olika insatser som beskrivs nedan.

1. Samverkansdagar

Under hösten 2022 hölls en samverkansdag/utbildningsdag för Folktandvården, Central Barnhälsovård och familjecentraler/familjecentralsliknande verksamheter. Fokuset på samverkansdagen/utbildningen detta år låg på kunskapspåfyllnad, inspiration och samverkan.

2. Materialet *Friska barn – Vi hjälps åt*

Samverkan mellan Folktandvården och Central Barnhälsovård har bland annat lett till att ett gemensamt samtals- och informationsmaterial "Friska barn – Vi hjälps åt" har tagits fram. Materialet består av 14 pedagogiska bilder med stödtext på baksidan och kan användas inom båda verksamheterna men även på liknande arenor. Det gemensamma samtalsmaterialet har väckt intresse på flera håll i landet och används nu också av andra regioner.

3. Goda råd om barns tänder med översättningar

Barnhälsovården använder också en del av Folktandvårdens informationsmaterial, exempelvis "Goda råd om barns tänder", som finns översatt på 20 språk. Materialet finns också på Central Barnhälsovårds hemsida och Folktandvårdens interna och externa hemsida.

4. Tandborste och tandkräm vid 8 månaders ålder

Genom samverkan mellan Folktandvården och barnhälsovården delar barnhälsovården ut tandkräm och tandborste vid hembesöket då barnet är 8 månader gammalt. Detta ses som en bra ingång till att diskutera vikten av en god munhälsa.

5. Underlag för samverkan

För att underlätta samverkan mellan barnhälsovården och Folktandvården finns en samverkansblankett för verksamheterna. Blanketten är till för kommunikation kring barn som behöver extra stöd från barnhälsovården på grund av omfattande kariesproblematik och kvarstående riskfaktorer. Motsvarande underlag från barnhälsovården till Folktandvården finns.

Folktandvårdens samverkan med familjecentraler och familjecentralsliknande verksamheter

Folktandvårdsklinikerna i regionen har fortsatt att utveckla insatser för barn och unga och deras familjer på familjecentraler. En familjecentral ska minst innehålla följande verksamheter: Mödravårdscentral, Barnavårdscentral, öppen förskola och socialtjänst med inriktning på förebyggande arbete i sin basverksamhet. Folktandvården är nu på många platser en del av verksamheten på familjecentralerna och har under flera år alltmer utökat sitt hälsofrämjande arbete på denna arena. De samverkansdagar som har genomförts i regionen har dessutom bidragit till utökad samverkan mellan Folktandvården, barnhälsovården och familjecentraler på många platser i regionen.

Aktiviteter som Folktandvården kan delta vid är öppna förskolans/barnhälsovårdens gruppverksamhet, till exempel babycafé, sopplunch, matlagning, familjeöppet och 4-månaders kostgrupp. Folktandvårdens personal kan också vara tillgänglig för frågor och ge råd om munhygien- och matvanor, prata munhälsa och svara på frågor i Barnavårdscentralens och/eller Mödravårdscentralens väntrum.

Satsningen på familjecentraler i Göteborgsområdet har fortsatt och samverkan sker även med koordinatörer för familjecentrerat arbetssätt i Göteborgs stad. Det pedagogiska verktyget Tandboxen har implementerats väl på förskolor och tandvårdskliniker. En utvärdering av Tandboxen har gjorts under 2022 och fokus för 2023 ligger på att ytterligare utveckla det material i Tandboxen som riktar sig till vårdnadshavare.

Sedan 2017 har Avdelning Folkhälsa på Skaraborgsenheten tillsammans med Folktandvården tagit initiativ till samverkan mellan Folktandvården, barnhälsovården och samtliga familjecentraler inom HSN Ö. Samverkan mellan Folktandvården och familjecentralen i Södra Ryd i Skövde ses som en förebild för samverkan i övriga delar av Skaraborg.

Två artiklar om samverkan med familjecentralen i Södra Ryd är publicerade, se Referenser och länkar.

5.1.2 Projekt/utvecklingsområden

Insatser för att bryta trenden av ökande kariesförekomst hos små barn (0–6 år)

För att bryta den negativa kariestrenden initierades 2019 en workshop där Folktandvården

identifierade vad familjer med små barn förväntar sig och önskar sig av Folktandvården. Där föreslogs det att två insatser skulle genomföras: invånardialog och hälsopromotörer i tandvården (HiT).

Invånardialog

Invånardialogerna planerades under 2021 och genomfördes med barnfamiljer på bibliotek i socioekonomiskt utsatta områden i Göteborgs stad under 2022.

Konceptets syfte var att samtala med invånare kring mat, munhälsa, kost- och levnadsvanor. Folktandvårdens förhoppning med dialogerna var att få ta del av både erfarenheter och önskemål från barnfamiljerna, för att på så sätt ta fram och anpassa information och patientmaterial utefter barnfamiljernas behov samt sprida kunskap och information.

Folktandvårdens upplevelse är att insatsen bidrog till:

- Deltagarna fick en ökad kunskap kring barns munhälsa
- Deltagarnas delaktighet och intresse för munhälsa ökade
- Deltagarnas bild av Folktandvården som en hälsofrämjande och inkluderande verksamhet

Hälsopromotörer inom Tandvården och i samverkan med andra aktörer (HiT)

Under 2020-2021 pågick ett pilotprojekt i Borås där en ny yrkesgrupp, hälsopromotörer, arbetade med och utvecklade hälsosamtal på tandvårdsklinik samt samverkade med andra aktörer. Under 2021 utökades utvecklingsprojektet i 3 år, medfinansierat av Regionutvecklingsnämndens Sociala investeringsmedel. Mål med projektet är att fler barn ska bli kariesfria, eller behålla en god munhälsa med förbättrade matvanor i familjerna. Långsiktigt mål är att fler barn ska gå ut skolan med godkända betyg. Samband påvisas i studier mellan omfattande karies hos små barn och ofullständig skolgång. Denna kunskap är av vikt både i individuella hälsosamtal och i samverkan. Målgruppen är föräldrar till barn mellan 1–6 år.

- Under 2022 har projektet fortsatt med hälsosamtal på klinik och samverkan med andra aktörer har utvecklats vidare. 5 hälsopromotörer arbetade i 5 kommuner och var verksamma på 10 av de 11 kliniker som ingår i projektet.
- Exempel på där samverkan skett är på arenor som förskolor, familjecentraler, samhällsorientering och SFI. Aktiviteter har varit återkommande föreläsningar/dialog med föräldrar och andra vuxna, uppstart av tandborstning på förskola, spridning och uppföljning av verktyget Tandboxen samt träffar med föräldrar och barn med olika aktiviteter om hälsa och munhälsa.
- Hälsosamtalen på klinik fortsatte att utvecklas gällande innehållet i hälsosamtalen, pedagogiskt material och kartläggning. Fortsatt syfte var att stärka familjer i beteenden som leder till friska barn, munhälsan givet men också hälsa som helhet.
- Ett interaktivt lärande skedde på de kliniker där hälsopromotörerna arbetar, tillfällen gavs där hälsopromotörerna delar med sig av delar i metod och teori.
- En fortsatt kompetensutveckling för hälsopromotörerna pågick under året.
- Ett samarbete med Kunskapscentrum för jämlik vård i Västra Götaland påbörjades där en pilot genomfördes med materialet "Förstå familjen", som är en del av konceptet "En förälder blir till".
- En samverkan med föreningen Tidigt Föräldrastöd i Nordöstra Göteborg och kulturtolkar påbörjades med finansiering av Jämlik Vård. Kulturtolkarna har under hösten 2022 arrangerat kurser för föräldrar med tema munhälsa hos barn.
- Under senare delen av 2022 påbörjades ett arbete med att se över möjligheter att

implementera hälsopromotörer inom tandvården och i samverkan med andra aktörer.

Bilden ovan: Hälsopromotörerna Hanna Wetterling och Kristin Hammarsträng.

Samarbete med Familjehemsenheten i Socialförvaltning, Göteborgs stad

Mot bakgrund av att placerade barn har sämre munhälsa jämfört med icke placerade barn initierades en kontakt med Familjehemsenheten i Socialförvaltning centrum, Göteborgs stad som ledde fram till att varje familjehemsenhet fick en kortare föreläsning om god munhälsa hos barn och ungdomar. Denna föreläsning hölls av Folktandvårdens medarbetare vid ett av familjehemsenheternas APT. Samarbetet avslutades hösten 2022 med en temaföreläsning om munhälsa där intresserade familjehem bjöds in.

5.2 Äldre

Att åldrandet ofta innebär en förhöjd risk för sämre munhälsa är belagt och Folktandvården har under många år arbetat med olika strategier för att minska risken och bibehålla en god munhälsa. Forskning har till exempel visat att risken ökar om kontakten med tandvården förloras. Centrum för äldretandvård (CÄT) är ett regionalt kompetenscentrum och organisatoriskt en del av Folktandvårdens Hälsoodontologiska enhet.

CÄT fokuserar på en av tandvårdens största utmaningar: äldres munhälsa och tandvårdsproblematik. Konkreta uttryck för detta är att CÄT initierar och driver FoU-projekt, anordnar utbildningar för tandvårdspersonal, vårdpersonal inom hälso- och sjukvård och omsorg liksom till patient- och pensionärsorganisationer. CÄT tar fram informationsmaterial, utvecklar metoder och hjälpmedel till stöd för kliniskt omhändertagande av äldre, initierar och medverkar i konferenser/mässor med mera. Den pågående pandemin har fortsatt avgränsat möjligheterna att genomföra planerade folkhälsoinsatser och utbildningar, såväl till målgruppen 70 år och äldre som till personal inom dessa verksamheter. En snabb omställning till digitala mötesformer har ändå skapat möjligheter till ett fortsatt lärande.

"Tandhygienist i kommunal verksamhet" (TAIK) är ett specifikt utvecklings- och forskningsuppdrag. Projektet avslutades vid årsskiftet 2022/23. TAIK-projektet baseras på erfarenheter från ett pilotprojekt som CÄT drev i Mariestad 2013-2016. I ett treårigt fortsättningsprojekt anställdes i oktober 2018 fem "TAIK-ar" på vardera 50% tjänster. De bedrev TAIK-verksamhet i kommunerna Skövde, Borås, Kungälv och Trollhättan. Tandvårdsstyrelsen förlängde projektet 2021 med ytterligare ett år t.o.m. 2022 och projektperioden blev därmed drygt fyraårig. Verksamheten övergår 2023 till driftsorganisation.

Målet med TAIK är att tandvårdskompetens integreras i kommunal verksamhet så att förebyggande insatser och goda munvårdsrutiner säkras. "TAIK-arna" är inte kliniskt verksamma utan ska verka brett som brobyggare genom ömsesidigt lärande, vara en resurs i tandvårdsfrågor, kvalitetssäkra samt stärka kompetens/rutiner som avser kontexten för individer 65 +.

CÄT Nyhetsbrev utkommer fyra gånger per år och når i första hand pensionärsföreningar och liknande och olika verksamheter inom äldreomsorgen - exempelvis Träffpunkter och daglig verksamhet. Innehållet i nyhetsbrevet, i intervjuform med sakkunniga på området, belyser angelägna frågor kring munhälsa hos den äldre befolkningen.

Arbetet vid Centrum för äldretandvård har, enligt fastställd verksamhetsplan för 2022-2023, bedrivits med följande fokusområden:

- Samverka kring kunskap rörande äldres munhälsa med externa och interna nätverk
- Stöd till Folktandvården kring äldre och äldres munhälsa och tandvård
- Samla, sprida, utveckla och skapa ny kunskap kring äldres munhälsa

För specificerad beskrivning av verksamheten i CÄT - se Årsrapport 2021 Centrum för äldretandvård.

6 Samverkan

Under 2022 fortsatte Folktandvården arbetet med att kartlägga och utveckla samverkan på regional, delregional och lokal nivå. Representanter från Folktandvården deltog i olika typer av vårdssamverkansgrupper och folkhälsoråd. Folktandvården samverkar och deltar i nätverk med andra aktörer på lokal, regional och nationell nivå. Flera av dessa är viktiga för folkhälsoarbetet och nedan ges några exempel.

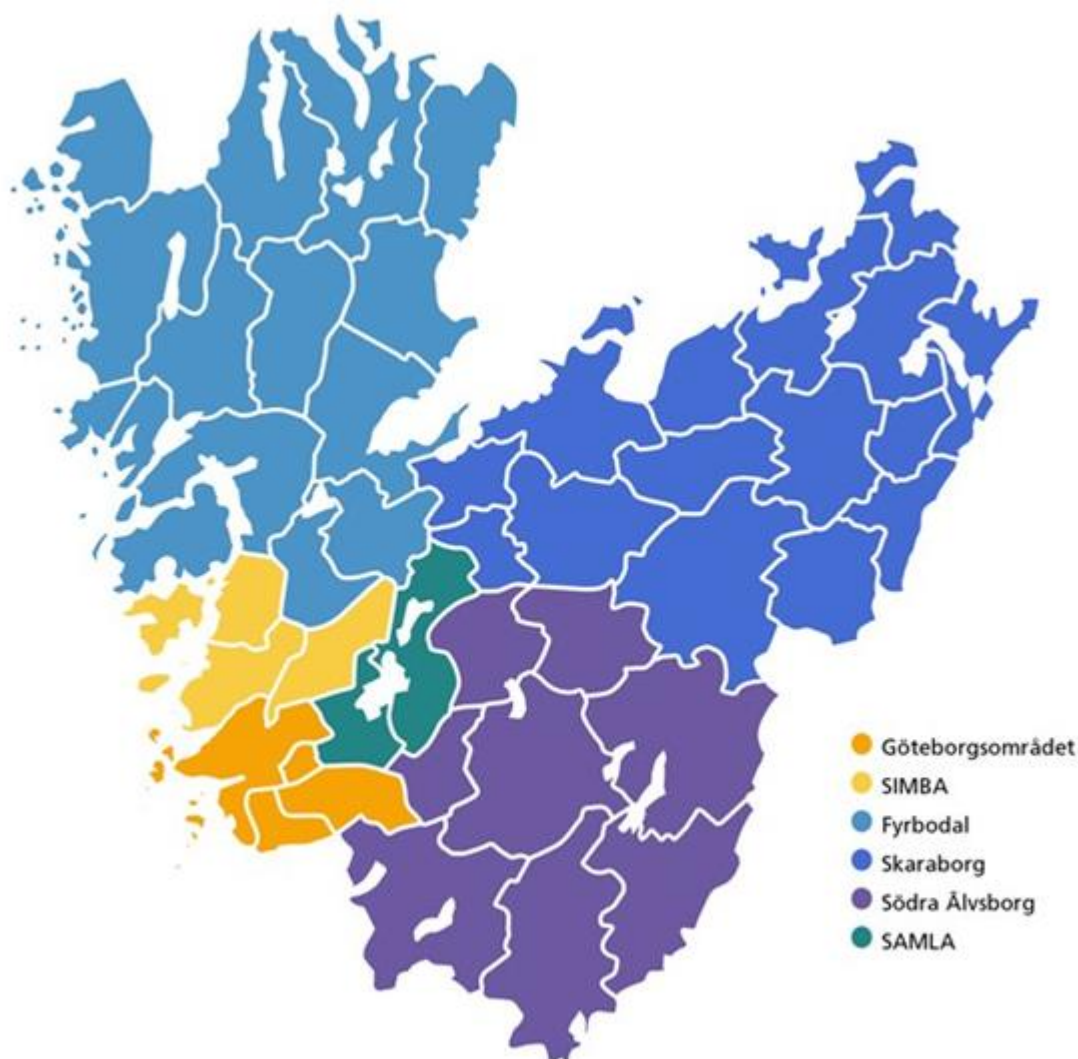
6.1 Vårdssamverkan och folkhälsoråd

Såväl politiker som tjänstepersoner är med i så kallad närvårdssamverkan. Tandvårdsstyrelsen har utsett ledamöter som deltar i politisk samverkan i olika delar av Västra Götaland. Här finns även representanter från kommuner, primärvård, tandvård och sjukvård. På liknande sätt samverkar allmäntandvårdschefen och områdescheferna med tjänstepersonerna. Klinikcheferna har ett uppdrag att samverka lokalt med primärvården och delta i kommunens folkhälsoråd eller motsvarande.

Samverkansgrupper

När en person behöver insatser från både kommun och sjukvård har verksamheterna ett uppdrag att arbeta tillsammans och ge bästa möjliga vård, stöd och omsorg. Samverkan mellan kommun och region ska utjämna skillnader i hälsa och den enskilde ska få god säker vård, stöd och omsorg. I Västra Götaland finns sex delregionala vårdssamverkansområden (se karta) med representanter från kommun, primärvård, tandvård och sjukhus. Folktandvården

har ambitionen att tandvården ska vara representerad i varje sådan samverkansgrupp. Även undergrupperingarna med olika teman, såsom Barn och unga, Mitt i livet, Psykiatri och Äldre ska ha tandvårdsrepresentation i de olika nämndområdena.

Folkhälsoråd

Folktandvårdens ambition är att det även i varje folkhälsoråd ska finnas en representant från tandvården och under 2022 har ett flertal kliniker rapporterat att de har medverkat i folkhälsoråd och/eller i liknande lokala samverkansgrupper. Det är betydligt fler kliniker som har medverkat i folkhälsoråd under 2022 jämfört med 2020–2021.

6.2 Samverkansparter, nätverk och organisationer

Folktandvården samverkar i folkhälsoarbete med andra aktörer inom en rad områden. Två viktiga parter är Centrala Barnhälsovården och familjecentralerna i regionen. Samarbetet med dessa redovisas under punkt 5. Ett urval av andra samverkansparter och samverkansprojekt redovisas nedan i bokstavsordning.

Folktandvården Sverige

Folktandvården har tillsammans med övriga regioner i Sverige tagit fram appen **Rocka munnen**, som lanserades nationellt i maj 2018. Bakgrunden till framtagandet av detta digitala verktyg är att Folktandvården vill fortsätta att arbeta förebyggande och bidra till friska tänder hos barnen. Appens syfte är att på ett modernt och roligt sätt påverka barns motivation att borsta tänderna, samtidigt som det även finns en förhoppning om att appen kan minska konflikter i familjer kring tandborstningen. Rocka munnen har idag drygt 600 000 nedladdningar.

Hälsocoach online

Folktandvårdens kliniker har möjlighet att informera patienter om Hälsocoach online. Detta är i dagsläget ett utvecklingsarbete.

Nationella Kunskapsorganisationen

Genom Nationell arbetsgrupp för äldres Munhälsa (NAG), med uppgift bland annat att följa upp implementeringen av tandvårdens Nationella riktlinjer med avseende på äldre personer.

Nationellt nätverk för munhälsostrateger

Folktandvården deltar i det nationella nätverket för munhälsostrateger.

Nationella nätverk äldretandvård

För nationella kompetenscentra och Folktandvårdens nationella nätverk för äldretandvård, för erfarenhetsutbyte, utredning och samplanering för äldretandvård.

Nätverket Hälsofrämjande hälso- och sjukvård (HFS)

Folktandvården har en representant i det regionala nätverket för Hälsofrämjande hälso- och sjukvård och en representant i temagrupp Hälsosamt åldrande.

Socialstyrelsen

Folktandvården har deltagit med en representant i projektledningsgruppen respektive prioriteringsgruppen i arbetet med de nationella riktlinjerna för tandvården. Arbetet med de nationella riktlinjerna avslutades under 2022.

Sveriges Folktandvårdsförening

Folktandvården har bidragit med expertmedverkan i den statliga utredningen "Stärkt stöd till tandvård för våldsutsatta och ökad kontroll över Tandvårdssektorn".

Svensk samhällsodontologisk förening (SSOF)

Hälsoodontologiska enheten på Folktandvården har en aktiv medverkan i Svensk samhällsodontologisk förening. Se länk för mer information om SSOF.

Våld i nära relationer

Folktandvården har ett fortsatt nära samarbete med Västra Götalands kompetenscenter om våld i nära relationer (VKV) vilket har inneburit fortsatt utbildning av medarbetare i form av grundutbildningar. Folktandvården har under 2022 antagit en ny handlingsplan i arbetet mot våld i nära relationer. Denna handlingsplan gäller för 2023–2024 och innefattar fem fokusområden: kompetensutveckling, framtagande av lokal rutin, stöd till våldsutsatta, samverkan samt att fråga på rutin. Det senare fokuserar på att utreda förutsättningarna för att fråga om våld på rutin inom allmäntandvården.

7 Kompetensutveckling och utbildning

Under 2022 har Folktandvårdens medarbetare deltagit i ett flertal kompetensutbildningar och kurser, bland annat introduktionsutbildningar för chefer och kurser i munhälsobedömningar. Folktandvården har även medverkat på grundutbildningar inom tandvården, liksom vid fortbildning och vidareutbildning för hälso- och sjukvårdspersonal (GU och andra högskolor i Västra Götaland) och inom tandläkarnas specialistutbildningsprogram i geriatrik.

Utbildning om hur tandvården fungerar

Nyanlända och asylsökande är en utsatt grupp, som ibland har stort behov av klinisk vård. De flesta behöver också information om hur tandvården fungerar i Sverige och många har liten kunskap om vad som är viktigt för att bibehålla en god munhälsa. En del Folktandvårdskliniker deltar i verksamheter som är riktade specifikt till dessa grupper, till exempel SFI-grupper och hälsoskola för nyanlända. Under 2022 rapporterade klinikerna dock endast ungefär 15 timmar av denna typ av insatser. Med anledning av kriget i Ukraina har vissa kliniker delat ut tandborstar och tandkräm till personer från Ukraina.

Utbildning inom äldretandvård

Under 2022 har Centrum för äldretandvård (CÄT) utfört flera utbildningsinsatser, bland annat:

- CÄT-nätverkets fördjupningsutbildning med fokus på kognitiv svikt och demenssjukdomar
- Grundutbildning i äldretandvård på tandläkarprogrammet vid Göteborgs universitet
- Föreläsningar på grundutbildningar för tandhygienister (Göteborgs universitet och Karlstads universitet) och tandsköterskeutbildning inom Västra Götaland
- Munhälsoutbildning av undersköterskor under grundutbildning inom ämnesområdet munvård för personer med kognitiv svikt och demenssjukdom
- Senior alert/ ROAG-utbildningar till vårdpersonal inom regionen och inom kommunal hälso- och sjukvård
- Föreläsningar för sjukvårdspersonal (Göteborgs universitet och andra högskolor i Västra Götaland)
- Geriatrikkurs inom ST-utbildning för tandläkare (SÖ, specialistövergripande kurs).

8 Referenser och länkar

Alm AM, Bergström EK, Ljungkrona-Falk L, Wold-Bremer T, Idholt G. Experience of collaboration at a family centre for preschool children in Sweden. Community Dent Health. 2020 Nov 30;37(4):269-274. doi: 10.1922/CDH_000063Alm06. PMID: 32306564

Alm A, Ljungkrona Falk L, Wold Bremer T, Idholt G, Gustafsson M, Bergström E-K. Parents' experiences of participating in health-promoting activities at a family centre for preschool children in Sweden. Community Dental Health. 2021 May 28;38(2):100-104. doi: 10.1922/CDH_00150Alm05. PMID: 33507650

CÄTs Årsrapport 2022,

Hälsocoach online, Västra Götalandsregionen: www.vgregion.se/halsa-och-vard/levnadsvanor/halsocoach-online/

Innovationsguiden SKR: <https://innovationsguiden.se/>

Kunskapscentrum för jämlik vård, Västra Götalandsregionen: www.vgregion.se/halsa-och-vard/vardgivarwebben/amnesomraden/jamlik-vard/

Rocka munnen: <https://rockamunnen.se/>

SkaPas årsrapport: <https://www.skapareg.se/skapas-arsrapport-2021/>

Svensk samhällsodontologisk förening (SSOF): www.ssof.se

Vårdsamverkan i Västra Götaland: <https://www.vardsamverkan.se/>

Vägledning för systematiskt folkhälsoarbete, Sveriges Kommuner och Regioner:

<https://skr.se/halsasjukvard/folkhalsa/vagledningssystematisktfolkhalsoarbete.46540.html>

Västra Götalandsregionens kompetenscentrum om våld i nära relationer:

<https://www.valdinararelationer.se/vkv/>